

<https://ui.ac.ir/en>

Journal of Literary Arts

E-ISSN: 2322-3448

Document Type: Research Paper

Vol. 12, Issue 3, No.32, Autumn 2020, pp.149-168

Received: 13/02/2020 Accepted: 25/04/2020

Explaining the place of adjectives in the praise discourse

Mina Kazemi

Ph.D. student of Persian Language and Literature, Literature and Humanities Faculty, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

mina_kzm@ymail.com

Zohre Najafi*

*Corresponding author: Associate Professor of Persian Language and Literature, Literature and Humanities Faculty, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

z.najafi@ltr.ui.ac.ir

Abstract

One of the important concepts in the development of the language of a text is how to use linguistic tools to express the subject and achieve the author's purpose. A text is an interconnected set of different linguistic components influenced by each other. Vocabulary, syntactic and rhetorical combinations and structures are among the constituent, textual elements. The word as the smallest meaningful unit of language is one of the main components of a text on which the text's structure and meaning depend. The choice of words in each text according to its type, structure, and goals is one of the most important linguistic issues.

One of the components of a text, which is considered as a type of word in grammar books, is the adjective. An adjective category is a sub-element that has different types based on the concept, structure, and grammatical classification. What makes adjectives worthy of being considered as beyond these divisions is their place in influencing the structure, content, and characterization of the language of a text. Adjectives, based on their content and form, are considered effective elements in expanding the meaning, praise, condemnation, rhetorical and syntactic feature in the text. This issue can be examined in any text according to its linguistic structure and content.

In ideological texts, the adjective according to the context and its political attitude toward the institution of government finds a place beyond a sub-element. It also consistently presents in the linguistic structure and purposeful context of the text. Persian poems, especially eulogy poems, are the most prominent types of ideological classic texts that have a strong connection with the prevailing political thought in the era of every eulogist poet. What is accepted by default is the use of language by the eulogist poets to form the discourse of power in the text in favor of the institution of government.

Accordingly, the category of adjectives in the poems of six prominent poets belonging to the flourishing periods of praise poetry, from the beginning to the end of the sixth century, was studied. These poets are Farrokhi, Manouchehri, Anvari, Sanai, Khaghani, and Kamal Ismail, from whom twenty poems of praise

were selected and analyzed. The reason for the selection was that the format of the ode is the best one for composing praise poems. Poems were also selected from among the selected poems of poets.

Accordingly, the focus of this research is on the morphological, syntactic, rhetorical, and semantic position of the adjective in the praise poetry and its application for the text and the author. The research questions are the followings:

1. How much attention have the eulogist poets paid to the role of the adjective in highlighting the discourse of praise?

2. What meanings, identities, and actions have been described through the adjectives highlighted in the text of praise?

To answer the questions above, adjectives were examined in terms of subjectivity and objectivity, ideological role, syntactic position including predicative combination, normally with the mention of the adjective or the inverted adjective compounds, attributive and addressed form, inclusion, and generalist attitudes by the use of ambiguous and multiple counting attributes. Rhetorical semantics was the other field of study in terms of normative deviation. To the purpose of this research, the main factors determined were as follows: rhyme construction, adjective repetition, pun, alliteration, coherence, collocation, and regularization using similes and metaphors.

Praise poetry, as the most obvious example of government poetry in classical literature, is an ideological poem in that the government is reflected and stabilized. The poet praises the adjective, the discourse of power, through linguistic propositions and in this research, specifically, the adjective, and the discourse of power. Praising acclaim with a completely positive semantic load is the most important function of attributes in praise; the traits that internally represent the praised with the scope of the religious and worldly rule and a set of characteristics such as courage, forgiveness, and patience in his personality.

The totalitarianism of the government is embodied in the eulogy by praising the praised and issuing general rulings about him, using vague generalist traits and numerous counting traits. Emphasis on praiseworthy action as the main reason for praise, using actual attributes, emphasis on moral and esoteric attributes instead of outward ones, is another part of the poets' performance in the field of attribution.

The position of adjectives in literary illustration networks has turned adjectives into tools of the verbal and spiritual art of praise; a tool that, in addition to creating musical images and expressive semantics, has overshadowed the ideological conceptualization of the text. The polarization between the praised and his opponents, by attributing positive traits to the praised and negative traits to the opposition, leads to the consolidation of the internal force and the repulsion of the non-internal force, which is one of the ideological functions of the institution of power.

Keywords: Panegyric Odes, Power, Language, Adjective

References

- Abbaszadegan, S. M. & Rezaee, M. (2012). *The Praise in the Contemporary Iranian Administrative System (Ghajar & Pahlavi)*. Tehran: Cultural Research Office.
- Qarib, A., Bahar, M., Foroozanfar, B., Yasemi, R. & Homayi, J. (1991). *Persian Grammar (Five Professors)*, Amir Ashrafalketabi (ed.). Tehran: Ashrafi Publications Organization.
- Aghagolzadeh, F. (2008). Critical discourse analysis and literature, *Literary Research*, (1), 17-22.
- Ahmadvand. Sh. (2018). *Power and Knowledge in Iran: Islamic Period*. Tehran: Ney.
- Anvari (1985). *Anvari*. Saeid Nafisi (emend.). Tehran: Sekke-Pirouz.
- Anvari, H. & Ahmadi Givi, H. (2008). *Persian Grammar*. Tehran: Fatemi.
- Bateni, M. R. (2007). *Description of Persian Grammar Building*. Tehran: AmirKabir.
- Dabir Moghaddam, M. (2005). *Theoretical Linguistics, Genesis of Generative Grammar*. Tehran: Samt.
- De Fouchécour, Ch. (1999). *Ethics Concepts in Persian Literature in 3th Century to 7th Century*, Mohammad Ali Amir Mo'ezzi, Abd-al-Mohammad Roohbakhshan (Trans.). Tehran: The Center of Academy Publications.
- Dijk, T. (2011). *Studies in Discourse Analysis (From Text Grammar to Critical Discourse Analysis)*, Pirooz Izadi, et al. (Trans.). Tehran: Office of Media Studies and Development.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- ----- (2011). *Critical Discourse Analysis*, Translators Group, Tehran: Office of Media Studies and Development.
- Farrokhi, H. (1956). *Divan*, Mohammad Dabir Siaghi (emend.). Tehran: Haaj Mohammad Hosein Company.
- Farshidvard, Kh. (2004). *Today's Detailed Grammar*, Tehran: Sokhan.
- Fotoohi, M. (2011). *Stylistic, Theories, Approaches, and Methods*. Tehran: Sokhan.
- Haghshenas, A. M. (2005). *Persian Language and Literature in the Passage of Tradition and Modernity*. Tehran: Agah.
- Halliday, M. (1985). *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- Kamal, E. (1969). *Khallagholmaani Divan*. Hosein Bahrololoomi (emend.). Tehran: Dekhoda.
- Khaghani, B. (2003). *Diva*, Ziauddin Sajjadi (emend.). Tehran: Zavvar.
- Khayyampour, A. (1993). *Persian Grammar*. Tehran: Tehran Book Store.
- Mahootian, Sh. (2000). *Persian Grammar from a Linguistic Perspective*, Mehdi Samaee (trans.), Tehran: Markaz.
- Manouchehri (1959). *Divan*, Mohammad Dabir Siaghi (emend.). Tehran: Zavvar.
- Motamen, Z. (1992). *History of Persian Poetry*. Tehran: Sokhan.
- Rezaee, V. & Dianati, M. (2016). Ontology research to the category of the adjective in Persian Literature», *Persian Language and Literature*, Sanandaj Azad University, 7 (13), 114-134.
- Sanayi, A. (2009). *Divan*. Modarres-e Razavi (emend.). Tehran: Sanayi.
- Shafayi, A. (1984). *Scientific Foundations of Persian Grammar*. Tehran: Novin Publishing House.

- Shahidi, J. (1972). *Evolution of Praise in Persian Literature until the 6th Century in Minovi Letter*, Habib Yaghmaee, Iraj Afshar (ed.). Tehran: [n.p.]
- Shamisa, S. (2003). *Literary Periods*. Tehran: Ferdos.
- ----- (2008). *Expression*. Tehran: Mitra.
- Tabibzadeh, O. (2007). Documentary & Casual Structures in the Persian Language», *Name-ye Farhangestan*, (32), 61-68.
- ----- (2010). The capacity of the adjective. *Name-ye Farhangestan*, (5), 3-26.
- Tamimdari, A. (2001). *Iran Book: Persian Literature History, Schools, Periods, Styles, and Genres*. Tehran: Al-hoda.
- Van Dijk, T. A. (1998). *Opinions and Ideologies in the Press in Approaches to Media Discourse*, Allen Belland & Peter Garret (eds.).
- ----- (2016). *Text and Discourse Analysis*. Peyman Keyfarrokhi (Trans.). Abadan: Porsesh.
- Vazinpour, N. (1994). *Proud, Hot Stigma of the Persian Literature Feature*. Tehran: Moein.
- Zarghani. S. M. (2004). *Literary History of Iran and the Persian Language Territory*. Tehran: Sokhan.
- Zarrinkoob, A. (1350). *With the Holle Caravan*. Tehran: Javidan.
- ----- (1973). *An Introduction to Literary Criticism*, Vol 1. Tehran: Amir Kabir.

فنون ادبی

نوع مقاله: پژوهشی

سال دوازدهم، شماره ۳ (پیاپی ۳۲) پاییز ۱۳۹۹، ص ۱۴۹-۱۶۸

تاریخ وصول: ۱۳۹۸/۱۱/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۲/۶

تبیین جایگاه صفت در گفتمان مدح

مینا کاظمی، دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

mina_kzm@ymail.com

زهره نجفی*، دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

z.najafi@ltr.ui.ac.ir

چکیده

شعر مدحی آشکارترین نمونه شعر ایدئولوژیک در ادبیات کلاسیک فارسی است که در اصلی‌ترین کارکرد خود، حافظ منافع حاکمیت و تثبیت‌کننده آن است. شاعران مدیحه‌سرا در مقام افرادی متعلق به نهاد قدرت، شعر به‌ویژه قالب قصیده را به ابزار زبانی تولید و گسترش گفتمان قدرت تبدیل کرده‌اند. بر این اساس، زبان در خدمت محتوا قرار گرفته و ابزاری مؤثر در برجسته‌سازی هدف‌های حاکمیت به کار رفته است. ایدئولوژی در تمام لایه‌های زبانی، امکان بروز و گسترش دارد و بررسی هریک از مقوله‌های زبانی در شناسایی سازکارهای ایدئولوژیک متن میسر است. یکی از انواع مؤلفه‌های زبانی در متن، مقوله صفت است که از انواع کلمات اختیاری در ساخت متن شناخته می‌شود. مطالعه ساختار و محتوای صفت و چگونگی کاربرد آن در نقش عنصری زبانی در زمینه مدح، مقوله مدنظر این پژوهش بوده است. بررسی صفات به‌کاررفته در مدح با تکیه بر نمونه‌هایی از شش شاعر برجسته مدیحه‌سرا نشان می‌دهد شاعران با آگاهی از نقش صفت در شکل‌دهی معنا به‌خوبی از آن در گفتمان مدح استفاده و اهداف سیاسی خود را با ساخت‌های مختلف صفت و استفاده از آن در جایگاه‌های متفاوت در ساخت متن پیگیری کرده‌اند. کاربرد صفت در مدح به تأکید و تثبیت بر اقتدار، تمامیت‌خواهی، نمایش چهره‌ای آرمانی از ممدوح و قطبی‌سازی میان خودی و غیرخودی انجامیده است.

کلید واژه‌ها: مدیحه، زبان، قدرت، صفت

مقدمه

یکی از مفاهیم اساسی در شکل‌دهی زبان متن، چگونگی استفاده از ابزارهای زبانی برای بیان موضوع و تحقق اهداف مؤلف است. متن، مجموعه‌ای به‌هم‌پیوسته از اجزای گوناگون زبانی است که در عین جدایی از یکدیگر در ارتباط با هم قرار دارند و بر هم و از هم تأثیرگذار و تأثیرپذیرند. واژگان، ترکیبات و ساختارهای نحوی و بلاغی، از جمله عناصر تشکیل‌دهنده متن هستند. کلمه از کوچک‌ترین واحدهای زبان از اجزای اصلی متن است که متن شکل‌گیری ساختار و معنای خود را به آن وابسته است. گزینش واژگان در هر متن به فراخور نوع متن، ساختار و اهداف آن از مهم‌ترین موضوعات زبانی است. یکی از

* مسؤل مکاتبات

اجزای متن، که در کتاب‌های دستور زبان از انواع کلمه به شمار می‌آید، صفت است. مقوله صفت، عنصری فرعی است که براساس تقسیم‌بندی‌های دستوری، انواع مختلفی براساس مفهوم (بیانی، اشاره، شمارشی، پرسشی، تعجبی و مبهم)، ساختار (ساده و مرکب) و درجه‌بندی (ساده، برتر و عالی) دارد. آنچه فراتر از این تقسیم‌بندی‌ها درباره صفت در خور تأمل است، جایگاه آن در تأثیرگذاری بر ساختار و محتوا و تشخیص‌بخشیدن به زبان متن است. صفت‌ها براساس زمینه محتوایی و ظاهری، در گسترش معنا، ستایش و نکوهش موصوف، تأثیرگذاری بلاغی و نحوی در متن مؤثرند. این موضوع در هر متن بنابر ساختار زبانی و محتوایی آن قابل بررسی است. در متون ایدئولوژیک، نقش آن با توجه به بافت متن و نوع نگرش سیاسی آن در رویارویی با نهاد حاکمیت، کاربرد فراتر از عنصری فرعی می‌یابد و حضور آن با ساختار زبانی و بافت هدفمند متن همسوست. شعرهای مدحی فارسی، به‌ویژه قصاید مدحی، برجسته‌ترین نوع متون ایدئولوژیک کلاسیک هستند که پیوندی مستحکم با جریان سیاسی حاکم بر روزگار هر شاعر مدیحه‌سرا دارند. آنچه به‌صورت پیش‌فرض پذیرفته شده، استفاده شاعران مدیحه‌سرا از زبان برای شکل‌دهی گفتمان قدرت در متن به سود نهاد حاکمیت است. بر همین اساس، آنچه در این پژوهش، موضوع اصلی را شکل می‌دهد، توجه به جایگاه صرفی، نحوی، بلاغی و معنایی صفت در شعر مدحی و کاربرد آن در جهت اهداف متن و مؤلف است. بر این اساس، پرسش‌های پژوهش شامل این موارد است:

۱. شاعران مدیحه‌سرا تا چه میزان به نقش صفت در برجسته‌سازی گفتمان مدح اهمیت داده‌اند؟

۲. کاربرد صفت چه معانی، هویت‌ها و کردارهایی را در متن مدحی برجسته کرده است؟

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های انجام‌شده درباره شعر مدحی شامل پژوهش‌هایی است که بر محتوای این آثار تمرکز کرده و در پژوهش‌هایی نیز که با عنوان تحلیل ساختار انجام شده‌اند، بررسی قالب‌های شعری، انواع موسیقی شعر و صور خیال مدنظر قرار گرفته‌اند. برخی از پژوهش‌های مربوط به حوزه مدح شامل این موارد است:

مغاری (۱۳۸۹) در پژوهشی با نام «دگردیسی عناصر مدح در شعر سعدی و حافظ»، مسائلی همچون تحول لفظ و معنا، سبک‌های شعری، مضامین و قالب‌ها و صور خیال را در شعر این دو شاعر بررسی کرده و به این نتیجه رسیده است که در این عناصر تحول وجود داشته است. همچنین وی به این نتیجه رسیده که من غیرشخصی جایگزین من شخصی شده و مدح و تغزل با یکدیگر آمیخته شده است.

مسیبی (۱۳۹۰) در پژوهشی با نام «بررسی موضوع قدرت در مدایح عصر غزنوی» مفهوم قدرت را از دیدگاه علوم سیاسی و جامعه‌شناسی بررسی و تحلیلی تاریخی از قدرت ارائه کرده است.

شقایق (۱۳۹۱) در پژوهشی با نام «بررسی سیر تطور مدح در قصاید فارسی تا پایان قرن هشتم» در قصاید منتخب ده شاعر مدیحه‌سرا تا پایان قرن هشتم، مضامین فرعی این آثار را دسته‌بندی و تحول محتوایی و ساختاری آنها را بررسی کرده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد قدرت حاکمان در دوره‌های بعد رو به افول گذاشته، قدرت پادشاهان به بخت و اقبال نسبت داده شده و لحن و نوع رابطه شاعر با ممدوح تغییر کرده است.

شعبانی (۱۳۹۰) در پژوهشی با نام «مدح و ستایش در شعر فارسی از آغاز تا پایان قرن پنجم هجری (سبک خراسانی)» مدایح شاعران سبک خراسانی را به سه دسته مدایح غیرمذهبی، خودستایی و مدایح مذهبی تقسیم کرده است. نتایج بررسی وی درباره مدایح غیرمذهبی نشان می‌دهد بیشترین مضمون به‌کاررفته در این مدایح، جود و بخشش است. از میان شاعران مدیحه‌سرا نیز مسعود سعد سلمان، بهترین نماینده ستایش در سبک خراسانی است. وی همچنین قالب‌های استفاده‌شده در مدح را بررسی و از نظر فراوانی تقسیم کرده است. پربسامدترین قالب به قصیده و پس از آن، قطعه اختصاص دارد.

جوانمرد (۱۳۹۲) در پژوهشی با نام «تحلیل ساختار و محتوای مدح و ستایش در قرن ششم» محتوا و ساختار این نوع شعر را بررسی و در بخش ساختار، قالب‌های شعری و موسیقی بیرونی و کناری را بررسی کرده است. در بخش محتوا، محتوای این آثار به سه دسته مدایح درباری، خودستایی و مذهبی تقسیم شده است. پژوهش‌های انجام‌شده درباره شعر مدحی عموماً بر بررسی جنبه‌های محتوایی آن تمرکز کرده و تحول معنایی این اشعار و ارتباط آن را با مفهوم قدرت بررسی کرده‌اند و پژوهش‌های زبانی درباره این نوع شعر انجام نگرفته است؛ حال آنکه مطالعات زبانی در چگونگی عملکرد متن و نمایش ارتباط صورت و معنا بسیار مؤثر است؛ از این رو، پژوهش حاضر به‌علت بررسی ویژگی‌ها زبانی این نوع، پژوهشی نوآورانه است.

۱- مبانی نظری

۱-۱ مطالعات زبانی

در مطالعات زبانی متأخر، زبان، برخلاف آنچه در زبان‌شناسی صورتگرا وجود داشت، مقوله‌ای خنثی نیست که در خلأ شکل گرفته باشد و مجموعه‌ای از «جنبه‌های عام جهانی، همگانی و مشترک» به شمار نمی‌آید (حق‌شناس، ۱۳۸۲: ۷۶-۷۷)؛ بلکه زبان‌شناسی پساصورتگرا بر نقش زبان به‌عنوان مقوله‌ای اجتماعی تأکید می‌کند. در این تعریف، زبان، ابزار تعامل اجتماعی است. در اینجا تحلیل متن به‌صورت «متن در بافت» ایجاد و واحدهای زبانی و روابط صوری آنها با متن موجب شکل‌گیری معنای خاص می‌شود (نک. هالیدی، ۱۹۸۵: ۳۲). این رویکرد، زبان را برساختی اجتماعی می‌داند که از عوامل بیرونی متعددی متأثر است و برای زبان، نقش تبیین عواملی همچون «فرهنگ، روان، جامعه، وظیفه و نقش ارتباطی و کاربرد آن، تحولات تاریخی و امثال آن» را قائل است (دبیرمقدم، ۱۳۸۳: ۱۱۱). زبان در این معنا با مفهوم بافت (Context) ارتباط نزدیک می‌یابد. «بافت چیزی است که برای درک صحیح و اصولی یک رخداد، کنش یا گفتمان باید آن را بشناسیم؛ چیزی که به‌عنوان پشت صحنه، مکان، محیط، شرایط یا دلایل عمل می‌کند» (ون‌دایک، ۱۳۸۹: ۹۷). آنچه ما از جامعه در متن درمی‌یابیم، آن چیزی است که زبان، آن را بازنمایی کرده است و حقیقت مطابق با ساخت زبانی آن پیش می‌رود. زبان با توجه به ارتباط آن به مقولات مختلف اجتماعی، سیاسی و فرهنگی، بازتاب‌دهنده نظام فکری مؤلف یا طبقه خاص مؤثر در متن است؛ به‌گونه‌ای که برخی معتقدند تمام متن‌ها بازتاب‌دهنده ایدئولوژی هستند و هیچ متن بی‌طرفی وجود ندارد. ایدئولوژی‌ها «برساخته‌هایی معنایی‌اند که به تولید، بازتولید و دگرگونی مناسبات سلطه کمک می‌کنند» (فرکلاف، ۱۹۹۲: ۸۷). ایدئولوژی‌ها مجموعه‌ای از مناسبات هدفمند در بطن قدرت هستند که بر جهت‌دهی ساحت‌های گوناگون اجتماع مؤثرند و ابزار سلطه به شمار می‌آیند. رویکردهای گفتمانی برآنند که این ایدئولوژی‌ها و ابزارهای آن را در لایه‌های زبانی متن واکاوی کنند و از مناسبات قدرت-که زبان، ابزار ایجاد و تحکیم آنهاست- پرده بردارند؛ زیرا «کاربرد زبان در لایه‌های روابط و فرایندهای اجتماعی محصور شده است» (فرکلاف، ۱۳۸۹: ۹۶). کار مفسر این حوزه، شناسایی مناسبات قدرت در لایه‌های زبانی و نشان‌دادن این موضوع است که «متون چگونه از نظم‌های گفتمان به نحوی گزینشگرانه استفاده کرده‌اند» (همان: ۱۲۲). در دیدگاه گفتمانی، متون ادبی نیز همسو با دیگر متون، از ساختار ایدئولوژیک برخوردارند؛ به‌گونه‌ای که «ادبیات را سوای از اصطلاح ایدئولوژی نمی‌توان تعریف کرد» (آقاگل‌زاده، ۱۳۸۶: ۲۰). در این ساحت، متون ادبی و رای ماهیت هنری آنها، حامل مباحث ایدئولوژیک هستند که در لایه‌های مختلف زبان نمود می‌یابد. «شک نیست که محیط ادبی از تأثیر محیط اجتماعی برکنار نتواند بود. افکار و عقاید و ذوق‌ها و اندیشه‌ها، تابع احوال اجتماعی می‌باشند» (زرین‌کوب، ۱۳۵۱: ۴۱). گفتمان‌پنداشتن ادبیات به این نتیجه منتهی می‌شود که متن میانجی مناسبات میان کاربران زبان است؛ مناسباتی که صرفاً کلامی نیستند؛ بلکه مناسبات مربوط به خودآگاهی، ایدئولوژی، نقش و طبقه را دربر می‌گیرند.

۲-۱ مدیحه

شعر مدحی، ایدئولوژیک‌ترین نوع متن در ادبیات کلاسیک فارسی است که از نخستین سطح تفسیر آن یعنی نام‌گذاری تا محتوا، بازتاب‌دهنده ایدئولوژی‌های حاکمیت است. ارتباط با دربارها و شکل‌گیری نطفه این شعر در بطن حاکمیت موجب می‌شود شاعر نه عنصری بیرونی بلکه جزئی از گفتمان اقتدار به شمار آید که از درون این مجموعه، وسیله تبلیغ و تثبیت ابعاد این نظام را برعهده دارد. جایگاه شاعر در نقشِ راوی گفتمان سلطه، راه را برای ایجاد دیگر گفتمان‌ها در زمینه مدح ناممکن می‌کند. حکومت‌ها برای حفظ و ایجاد مشروعیت و سلطه خود به ابزارهایی نیازمندند که شعر مدحی نیز یکی از این ابزارهاست. حمایت دربارها از شاعران مدیحه‌سرا همسو با سیاست‌های حکومتی برای تحکیم گفتمان قدرت به‌ویژه در دوره غزنوی و سلجوقی به وجود آمد (نک. مؤتمن، ۱۳۷۱: ۱۳۴؛ شمیسا، ۱۳۸۱: ۹۴ و تمیم‌داری، ۱۳۷۹: ۵۸). شعر مدحی موظف است مشروعیت و قدرت نظام حاکم را در قالب نوعی که زبان ادب را برای بیان خویش برمی‌گزیند، ترویج دهد. بی‌شک ترویج ایدئولوژی در قالب بیانی هنری، تأثیری بسیار بیشتر از خطابه‌ای خشک در ذهن مخاطب خواهد داشت؛ خواه این مخاطب، دشمنان ممدوح یا مخاطبان ضمنی آن باشند و مدح برای تحذیر آنان از دشمنی با ممدوح یا تشویق آنان به تحسین ممدوح باشد یا شخص ممدوح در جایگاه اصلی‌ترین کارگزار مدح و جلب رضایت او. در بیان مزایا و معایب مدح، نظرات مختلفی وجود دارد. این دیدگاه‌ها، عموماً، مدح را از دید نقد اخلاقی بررسی و بر این اساس، برای آن، خوبی‌ها و بدی‌هایی را تعریف کرده و اهداف متفاوتی در نظر گرفته‌اند. آنچه موجب انواع این دیدگاه‌ها درباره مدح شده، جهت‌گیری آن به سوی نهاد قدرت و جایگاه شاعر در شکل‌گیری این رویکرد است. رابطه شاعر و نظام سلطه، رابطه‌ای دوسویه است. در این ارتباط، حاکمیت، مدح را ابزاری برای ترویج ایدئولوژی‌های مدنظر خود می‌داند و شاعر تولیدکننده این متن به شمار می‌آید. از وجهی دیگر، شاعر تقاضاکننده پاداش است و حاکمیت تولیدکننده آن. پس مدح در این تعریف، رابطه‌ای بده‌بستان میان حاکمیت و شاعر است. با توجه به این مطالب، آنچه در این پژوهش مدنظر است، چیستی و چگونگی ایجاد و گسترش دیدگاه‌های هدفمند حاکمیت در گفتمان مدح با استفاده از ابزار زبان است؛ یعنی واکاوی این موضوع که شاعر چگونه با استفاده از زبان به پیشبرد اهداف حاکمیت کمک می‌کند.

۲-۳ صفت

زبان به‌عنوان یک مجموعه از واحدهای کوچک‌تری به نام کلمه تشکیل شده است که همجواری آنها در کنار یکدیگر، سازه‌ای به نام متن را شکل می‌دهد. چنانکه گفته شد، در تلقی اجتماعی از متن، اجزای زبان با توجه به بافت و زمینه آن، در هر متن، تناسب و گزینشی هدفمند دارند؛ در حقیقت، «بخش عمده‌ای از سرشت یک سبک را گزینش واژه‌های سازد. واژه‌ها ایستا و منجمد نیستند؛ بلکه جاندار و پویانند، تاریخ و زندگینامه دارند، حتی شخصیت و شناسنامه و بار عاطفی و فرهنگی دارند» (فتوحی، ۱۳۹۱: ۲۴۹). در این پژوهش، به‌طور مشخص، مقوله صفت به‌عنوان یکی از انواع کلمه در بافت شعر مدحی بررسی می‌شود. صفت از جمله مصداق‌های کلمه در زبان است که از مقوله‌های فرعی به شمار می‌آید و آوردن یا نیاوردن آن در متن، اختیاری است. «صفت عنصری مستقل نیست؛ بلکه وقتی از مقوله صفت محسوب می‌شود که وابسته به اسم باشد» (خیامپور، ۱۳۷۲: ۴۹). در تعاریف سنتی از صفت در دستور زبان‌ها بر بیان حالت و چگونگی اسم به‌عنوان تعریف صفت تأکید شده است (ر. ک قریب، ۱۳۷۰: ۴۶ و فرشیدورد، ۱۳۸۲: ۲۵۳ و شفاهی، ۱۳۶۳: ۲۲) و بر این مبنا، تقسیم‌بندی صفت، بیشتر براساس نقش صرفی آن انجام شده است. در دستورهای زبانشناسی، صفت را مقوله‌ای معنایی به شمار می‌آورند که فقط با معیار ساختمان و مباحث صرفی در ارتباط نیست (ر. ک باطنی، ۱۳۸۵: ۱۴۷ و ماهوتیان، ۱۳۷۸: ۶۱).

در پژوهش حاضر کوشیده شد مقوله صفت به‌صورت بینابین هم از نظر ساختار و جایگاه نحوی و هم از نظر کارکرد معنایی با گزینش مؤلفه‌های تأثیرگذار در مدح بررسی شود. بر این اساس، مقوله صفت در قصاید شش‌شاعر برجسته متعلق به

دوره‌های رونق شعر مدحی یعنی از آغاز تا پایان قرن ششم بررسی شد. این شاعران فرخی، منوچهری، انوری، سنایی، خاقانی و کمال اسماعیل هستند که از هر شاعر، بیست قصیده مدحی برگزیده و تحلیل شد. اشعار از میان قصاید شعرای مداح برگزیده شد؛ زیرا قالب قصیده بهترین قالب برای اشعار مدحی است. قصاید نیز از میان قصاید برگزیده شاعران، که از دیرباز در کتاب‌های تذکره و تاریخ ادبیات به‌عنوان برجسته‌ترین اشعار این شاعران معرفی شده‌اند، برگزیده شد که بهترین نماینده‌های زبان آنها هستند.

۳. تبیین و تحلیل صفات

۳-۱ فاعلیت و مفعولیت

صفت فاعلی و مفعولی از انواع صفات بیانی هستند که هر دو از ریشه فعل مشتق شده‌اند و «از ترکیب کنش گزاره‌ای توصیف و طبقه معنایی کنش حاصل می‌شوند؛ به عبارت دیگر، علی‌رغم توصیف‌کننده بودن، بیانگر کنش هستند نه ویژگی» (رضایی، ۱۳۹۴: ۱۲۹). در این صفات، «تأکید بیشتر بر توصیف شخص است تا شیء» (همان: ۱۲۸). تفاوت این دو صفت در حوزه معنایی آنها قابل بررسی است؛ بدین صورت که صفت فاعلی، «معنی فاعلیت دارد؛ یعنی بر انجام‌دهنده کار یا دارنده و پذیرنده حالت دلالت می‌کند» (انوری و گیوی، ۱۳۸۷: ۱۳۹) و صفت مفعولی، صفتی است که «کار بر آن واقع شده است» (همان: ۱۴۳). بر این اساس، صفت فاعلی از نظر معنایی با دلالت بر کننده کار، صفتی است پویا و فعال؛ زیرا بر نقش فاعل به‌عنوان کنشگر در متن تأکید دارد. ساخت این نوع صفات را می‌توان معادل ساختار فعل معلوم به شمار آورد. همان‌گونه که کاربرد ساختار معلوم‌سازی با استفاده از فعل و مشخص‌سازی نهاد در بافت متن موجب پویایی متن می‌شود، صفات فاعلی کنشگر نیز به همین صورت عمل می‌کنند. در بیت

میراحمد محمد شاه سپه‌پناه آن شهریار کشورگیر جهان‌ستان
(فرخی، ۱۳۳۵: ۳۲۹)

صفات فاعلی «کشورگیر» و «جهان‌ستان» در توصیف ممدوح، بیان کنشگری ممدوح هستند که همزمان بر شخص ممدوح به‌عنوان اصلی‌ترین فرد گفتمان مدح و بر کنش‌های خاص او تأکید می‌کند و به برجسته‌سازی او می‌انجامد. در مقابل، صفت مفعولی به لحاظ مفهوم، صفتی مجهول به شمار می‌آید که بر انجام‌شدن عمل بر موصوف دلالت دارد. این نوع صفات در مقایسه با صفت فاعلی، به لحاظ کنش‌مندی ضعیف‌تر هستند و بر ساختی دلالت دارند که از نظر زمانی با زمان حال فاصله دارد. این صفات ممکن است به دلیل همین خاصیت، متن را در حالت انفعال قرار دهند؛ برای نمونه صفت «کشته» یا «خوانده» بر عمل انجام‌شده دلالت می‌کنند و کنشگری در آنها در مقایسه با صفت فاعلی کمتر است؛ اما آنچه در کاربرد این صفت در مدح قابل تأمل است، چگونگی کاربرد آن است؛ بدین صورت که شاعران مدیحه‌سرا در کاربرد این صفات به وجه معنایی آن توجه کرده‌اند. در بیت

رایت منصور او را فتح باشد پیشرو طالع مسعود او را بخت باشد پیشکار
(منوچهری، ۱۳۳۸: ۲۹)

کاربرد صفات «منصور» و «مسعود» براساس دلالت مثبت معنایی‌شان در وصف «رایت» و «طالع» ممدوح به‌عنوان عناصری همسو با رویکرد غالب متن عمل کرده‌اند. در بیت

ای شده بدخواه تو مضطرب از اضطراب همچو بداندیش تو ممتحن از امتحان
(خاقانی، ۱۳۸۲: ۳۵۲)

نیز صفات «مضطرب» و «ممتحن» با بار معنایی منفی در توصیف نیروهای مخالف ممدوح به کار رفته و به‌طور ضمنی بر برتری ممدوح بر معاندان تأکید کرده‌اند.

۲-۳ شفافیت و تیرگی

صفات در شعر مدحی، بیشتر از همه صفات دلالت‌کننده بر خصلت‌های درونی و اخلاقی هستند و توجه به توصیف ظواهر همچون رنگ و شکل در این اشعار، بسیار اندک است. تأکید اصلی شاعران مدیحه‌سرا بر نمایش تصویری آرمانی از ممدوح مبتنی بر ویژگی‌ها و صفات اوست که عموماً درباره موضوعاتی چون شجاعت، دین‌مداری، بخشندگی و مضامین مشابه شکل می‌گیرد. بر همین اساس، صفات عموماً صفات درونی و انتزاعی هستند که هویت ملموس به‌عنوان تجسم عینی ندارند.

مکرم دریانوال صفدر بدخواه مال خواجه گیتی‌گشای صاحب خسرو نشان

(خاقانی، ۱۳۸۲: ۳۵۱)

صفات مزبور، صفاتی درونی هستند که تصویری از ویژگی‌ها و صفات اخلاقی ممدوح به نمایش می‌گذارد. توجه به این نوع صفات با توجه به دلالت‌های معنایی آنها، گفتمانی را در مدح ایجاد می‌کند که در آن، ویژگی‌ها درونی و اخلاقی ممدوح در مرکز قرار می‌گیرد؛ یعنی برجسته‌کردن آنچه در ذهن مخاطب، تأثیرگذارتر و همسو با توصیف ابعاد مطلوب شخصیت ممدوح است.

۳-۳ نقش ایدئولوژیک

ممدوح مهم‌ترین کارگزار گفتمان شعر مدحی است که مدح برای او سروده می‌شود؛ بر همین اساس، بیان برتری او در همه زمینه‌ها، اصلی‌ترین رویکرد متن است. ممدوح در این گفتمان از تمام صفات مطلوب یک حاکم برخوردار است که پربسامدترین آنها شامل برتری و قدرت، دین‌مداری و شجاعت است. علاوه بر این صفات، توصیف سخاوت، حلم، حکمت، سخنوری، حشمت و ویژگی‌ها دیگر نیز در توصیف وی به کار رفته است که مجموع آنها با یکدیگر، شخصیتی را از ممدوح به نمایش می‌گذارد و جامع تمام فضایل اخلاقی به‌عنوان یک انسان و ابعاد حکومتی و سلطه‌گرانه به‌عنوان یک حاکم است. مدار اصلی توصیف شخصیت ممدوح به‌عنوان حاکم را، که بار ایدئولوژیکی و سیاسی دارد، سه صفت قدرت، دین‌مداری و شجاعت دربر دارد. ویژگی برتری و قدرت شامل مواردی است که شاعر بر جایگاه ممدوح به‌عنوان شاه یا یکی از ارکان حکومت تأکید دارد و بر حاکمیت مادی او به‌عنوان حاکم تأکید می‌کند:

مخدوم ملک‌پرور و صدر جهان که هست در پیش بارگاهش خدمتگر آفتاب

(انوری، ۱۳۳۷: ۱۹)

صفت «ملک‌پرور» در وصف ممدوح و صفت «خدمتگر» در وصف آفتاب، که با اغراق همراه است، بر حاکمیت مادی ممدوح تأکید دارد.

باتوجه به نقش مذهب در مشروعیت نظام‌های حکومتی در ایران، شاعران کوشیده‌اند با تأکید بر این ویژگی، چهره‌ای مذهبی از ممدوح نشان دهند و او را ملتزم به حفظ دین و در حمایت خداوند معرفی کنند. براساس تفکر موجود در حکومت اسلامی، «تحقق فضایل دینی و رستگاری و اصلاح اخروی تنها در سایه سلطان عادل میسر است؛ به عبارت دقیق‌تر، اهداف شریعت را با هیچ وسیله‌ای جز یک ساختار سلطنتی نمی‌توان تحقق بخشید» (احمدوند، ۱۳۹۶: ۷۲).

قوام دین پیغمبر ملک محمود دین‌پرور ملک‌فعل و ملک‌سیرت‌ملک‌سهم و ملک‌سیما

(فرخی، ۱۳۳۵: ۱)

شاه جهان بوسعید ابن یمین دول حافظ خلق خدا ناصر دین امم

(منوچهری، ۱۳۳۸: ۶۰)

صفات مزبور در وصف ممدوح، اتکای گفتمان قدرت را بر نقش شریعت به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان حاکمیت اسلامی برجسته می‌کند. در این تعریف، ممدوح علاوه بر حاکمیت مادی از حاکمیت معنوی نیز برخوردار است و علاوه بر مالکیت بر اموال و نفوس دنیوی بر حیات معنوی و اخروی آنان نیز حاکمیت دارد.

وصف ممدوح به صفات شجاعت، جنبه‌ای از نمایش اقتدار ممدوح و ادامه حاکمیت مادی اوست. کاربرد این نوع صفات، که معمولاً با اغراق نیز همراه است، جنبه قهرمان‌پروری دارد و وجهه‌ای حماسی به ممدوح می‌بخشد.

اجل از بیم تیغ خونخوارش الحذار الحذار خواهد کرد
(سنایی، ۱۳۸۸: ۱۳۴)

صفات مزبور، چنان‌که گفته شد، ترسیم‌کننده سیمایی قدرتمند از ممدوح با دو حوزه حاکمیت مادی و معنوی و مسلط بر دین و دنیای زیردستان است.

قدرت، رمزگانی است که بخشی از هویت افراد در آن از طریق تبیین رابطه فرد با دیگر کارگزاران مشخص می‌شود. بر همین اساس، بررسی جایگاه ممدوح به‌تنهایی و بدون در نظر گرفتن شخصیت او در ارتباط با دیگران کامل نیست. در گفتمان مدح، تقابل ممدوح با دیگر کارگزاران به صورت قطبی‌سازی شکل می‌گیرد. در این ساختار، ممدوح و دشمن در دو قطب کاملاً مخالف با یکدیگر قرار می‌گیرند و متن با تکیه بر «ارزیابی‌های منفی از آنها با ارزیابی مثبت از ما» شکل می‌گیرد (ون‌دایک، ۱۳۸۹: ۲۰۵)؛ از این رو، در این تقابل‌سازی‌ها، ممدوح حامل صفات مثبت و دشمن حامل صفات منفی است.

بوالمظفر حق نواز و خصم باطل پرور است دور باطل حق تعالی برتابد بیش از این
(خاقانی، ۱۳۸۲: ۳۳۹)

۳-۴ جایگاه نحوی

صفت در جمله یا به صورت اسنادی به کار می‌رود یا به صورت اضافی؛ «یعنی صفات در درون جمله‌ها و گروه‌های نحوی همواره وابسته هستند» (طیب‌زاده، ۱۳۸۸: ۶-۷). در قصاید مدحی نیز هر دوی این صورت‌ها استفاده شده است.

۳-۴-۱ اضافه وصفی: ترکیب‌های وصفی به دو صورت استفاده می‌شوند: الف. به صورت طبیعی با ذکر موصوف و صفت:

به کردار نیکو روان‌ها فزایی به گفتار فرخنده دل‌ها ربایی
(فرخی، ۱۳۳۵: ۳۹۵)

کاربرد ترکیب‌های وصفی به ایجاز در کلام منتهی می‌شود و امکان بیان صفات‌های متعدد را در متن فراهم می‌کند:

آفاق ملک روشن از رای دلفروزت پهلوی حرص فربه از خامه نزارت
(کمال، ۱۳۶۴: ۶۸)

ب. ترکیب‌های وصفی مقلوب: این ترکیبات، نوعی هنجارگریزی به شمار می‌آید و با عادت‌زدایی ذهنی بر زیبایی ترکیب می‌افزاید. علاوه بر این، تقدّم صفت بر موصوف موجب برجستگی و تأکید بر آن می‌شود.

زو مظالم‌سوز و ظالم‌سوزتر شاهی نبود تا تظلم‌گاه این میدان اغبر ساختند
(خاقانی، ۱۳۸۲: ۱۱۲)

تقدّم صفات «مظالم‌سوز» و «ظالم‌سوز» بر موصوف به‌ویژه که در اول بیت قرار گرفته است، با وجه تفضیلی آن به برجستگی بیشتر این صفات در ممدوح انجامیده است.

۳-۴-۲ وجه اسنادی

صفت در این ساختار نحوی در جایگاه مسند قرار می‌گیرد و صفتی را با فعل اسنادی به موصوف نسبت می‌دهد. افعال اسنادی، نسبت چیزی را به چیزی می‌رساند. این افعال به‌ویژه زمانی که در وجه اخباری واقع شوند، قطعیت تمامی دارند که تحقق نسبت را اثبات می‌کند.

ز نور رأی تو روشن شده‌است رأی سپهر و گرنه کی رودی آفتاب جز به عصا
تو آن کسی که ز باران فتح‌باب گفت مزاج سنگ شود مستعد نشو و نما
(انوری، ۱۳۳۷: ۱۶)

استفاده از فعل اسنادی در جایگاه ردیف، از ساختارهایی است که با دلالت بر قطعیت تحقق رابطه اسنادی، تحقق صفت را برای ممدوح افزایش می‌دهد. این افعال، که عموماً از دسته افعال اسنادی جاری هستند، سبب باورپذیری بیشتر تناسب بین صفت و موصوف می‌شود؛ زیرا این نوع افعال، «مبین رابطه‌ای اسنادی میان مسندالیه و مسندند که همچنان وجود دارد» (طیب‌زاده، ۱۳۸۵: ۶۵).

رأی تو ناصح است کجا فتنه قاطع است کلک تو راتق است کجا تیغ فاتق است
(کمال، ۱۳۴۸: ۲۹۱)

در بیت مذکور، تکرار فعل اسنادی، موجب اثرگذاری قاطع‌تر آن شده است.

۳-۵ منادا

علاوه بر دو مورد مذکور، که در جایگاه نحوی صفت گفته شد، منادا قرارگرفتن آن نیز از جمله مواردی است که موجب برجسته‌سازی ممدوح و جلب توجه مخاطب شده است. استفاده از صفت بدون موصوف به‌ویژه در آغاز کلام با گزینش صفات مربوط به محور ایدئولوژیک مدح، ساختار این ترکیب‌ها را شکل می‌دهد:

ایا مصطفی سیرت و مرتضی دل که همنام و هم‌کنیت مصطفایی
(فرخی، ۱۳۳۵: ۳۹۴)

۳-۶ وجهیت: در یک تقسیم‌بندی، صفات را از لحاظ درجه عمل می‌توان به سه نوع ساده، برتر و عالی تقسیم کرد. صفت ساده، صفتی است که بدون هیچ نشانه‌ای به کار می‌رود. صفت تفضیلی، «برتری فرد یا افراد یا گروهی را بر فرد یا افراد یا گروهی دیگر در همان صفت بیان می‌دارد» (ارژنگ، ۱۳۵۰: ۱۶). صفت عالی، «برتر بودن یا نبودن موصوف را در صفتی بر همه افراد هم‌نوع می‌رساند» (همان: ۱۷). کاربرد صفات در وجه برتر و عالی، به دلیل ایجاد رابطه نابرابر میان دو طرف ارتباط، به برتری یکی از آنها بر دیگری یا دیگران می‌انجامد و از این رو، نوعی جهت‌گیری در آن وجود دارد. کاربرد این نوع صفات در متن، «دربردارنده دیدگاه مطلق‌گوینده درباره موضوع یا برابری، برترانگاری و برابری است» (فتوحی، ۱۳۹۰: ۲۹۰). توجه به این نوع درجه‌بندی‌ها در شعر مدحی، جهت‌گیری مؤلف را در قبال ممدوح و دیگر کارگزاران متن مشخص می‌کند. در قصاید مدحی، استفاده از درجات تفضیلی و عالی، ابزاری برای بیان برتری ممدوح به شمار می‌آید و در خدمت نهاد قدرت قرار دارد. شاعران مدیحه‌سرا با استفاده از مقایسه میان ممدوح و دیگران، حکم بر برتری داده و جانب او را گرفته‌اند. این‌گونه مقایسه‌ها گاه با بیان صریح حکم برتری اعمال ممدوح و متعلقات وی شکل می‌گیرد؛ مانند:

مختار دین نظام ممالک که رأی او از آسمان قوی‌تر و ز اختر نکوتر است
(خاقانی، ۱۳۸۲: ۷۵)

از تو حکیم‌تر نبود مردم وز تو کریم‌تر نبود انسان
(فرخی، ۱۳۳۵: ۲۸۳)

شجر همت تو بیخ چنان زد که نمود برترین چرخ بدان بیخ فروتر شعبی
(سنایی، ۱۳۸۸: ۶۱۹)

بیشترین نمونه‌های کاربرد این نوع صفات به همین صورت، یعنی برتری‌دادن ممدوح و اعمال او بر دیگران، خواه انسان و خواه جز آن، شکل می‌گیرد و در مواردی، گاه با نسبت‌دادن صفات فروتر معنایی به دیگران موجب اثبات برتری ممدوح می‌شود:

قار ارچه سیه‌تر بود و تیره‌تر از شب روز ملکان از فزعش تیره‌تر از قار
(منوچهری، ۱۳۳۸: ۳۵)

۳-۷ شمول و کلی‌گرایی

بیان شمولیت اوصاف ممدوح و نشان‌دادن غلبه او بر تمام امور، بخشی دیگر از اهداف مدح است. متون ایدئولوژیک، «چون کل نگر هستند، تمامیت‌نگر نیز هستند» (تاجیک، ۱۳۸۳: ۲۹۸). این امر، که به تبیین برتری و سلطه ممدوح می‌انجامد، با استفاده از صفات مبهم انجام شده است.

«صفت مبهم، صفتی است که همراه اسم می‌آید و نوع و یا چگونگی یا شماره و مقدار موصوف را به‌طور نامعین می‌رساند. صفات مبهم معروف عبارت‌اند از: هر، همه، دیگر، دگر، هیچ، فلان، بهمان، خیلی، بسیار، کمی، قدری، برخی، بعضی، پاره‌ای، چند، چندین، چندان، اند و ...» (انوری و گیوی، ۱۳۸۷: ۱۷۰).

صفات مبهم در قصاید مدحی، صفاتی هستند که بر کلیت دلالت می‌کنند و به همین علت از جامعیت برخوردارند. این صفات شامل صفات «هر»، «هیچ» و «همه» است. دو صفت «هر» و «همه» براساس اصول قضایای منطقی بر موجه کلیه و صفت «هیچ» بر سالبه کلیه دلالت می‌کند. در قضایای موجه کلیه، حکم مدنظر برای همه افراد موضوع اثبات و در قضایای سالبه کلیه، حکم مدنظر برای تمام افراد موضوع نفی می‌شود. کاربرد این صفات، دربردارنده شمول و غلبه در امور مربوط به ممدوح است؛ به‌صورتی که تمام انسان‌ها، موجودات و امور مختلف را دربر می‌گیرد و احاطه ممدوح را بر تمام هستی به نمایش می‌گذارد؛ احاطه‌ای که هیچ استثنایی در مصداق‌های آن وجود ندارد. شاعر مداح با کاربرد صفات مبهم «هر و هیچ و همه»، تمام انسان‌ها، تمام زمان‌ها، تمام مکان‌ها و تمام امور را منقاد ممدوح و در مرتبه‌ای کم‌اهمیت‌تر از او قرار می‌دهد.

هموار همه ملک شاهان بگرفته در زیر سپه کرده همه گیتی هموار

(فرخی، ۱۳۳۵: ۸۹)

تسلط بر همه ملک شاهان و همه گیتی، بیانی اغراق‌آمیز از قدرت و سلطه ممدوح است که با استفاده از صفت مبهم «همه» میسر شده است. کاربرد صفت مبهم «هیچ» نیز نفی کلیت امور را از دایره مسائل مربوط به ممدوح بیان می‌کند و کاربردی همانند دو صفت پیش‌گفته دارد:

عبد رزاق احمد حسن آنک هیچ مادر چو او کریم نژاد

(فرخی، ۱۳۳۵: ۴۳)

نفی صفت «کریم» از دیگران و نسبت‌دادن مطلق آن به ممدوح، مشمولیت دیگران را از این صفت، نفی و آن را به‌طور قطعی برای ممدوح اثبات می‌کند. بر همین اساس، برای تبیین بهتر جایگاه مطلق‌گرای ممدوح در گفتمان مدح و احاطه او بر تمام امور، صفات دلالت‌کننده بر جزئیت مانند صفات «بعضی، برخی، قدری و پاره‌ای» در این اشعار به کار نرفته است تا هیچ حکمی از سیطره احاطه ممدوح خارج نشود.

۳-۸ صفات شمارشی

«عدد معمولاً همراه اسم می‌آید و شماره یا ترتیب آن را می‌رساند. صفت کلمه‌ای است که چگونگی و یا یکی از خصوصیات اسم را بیان می‌کند؛ از این رو، عدد را نیز در شمار صفت می‌آوریم» (انوری و گیوی، ۱۳۸۷: ۱۶۶).

صفات شمارشی، بخشی از صفات مدنظر شاعران در مدح است. کاربرد این صفات در شعر مدحی به دو صورت است: مورد اول، بر تعداد واقعی معدود دلالت می‌کند. کاربرد این صفات علاوه بر دلالت حقیقی بر تعداد موصوف با توجه به قرارگرفتن در زمینه مدح، بخشی از توصیف ممدوح به شمار می‌آید؛ بدین صورت که شاعر با برشمردن عناصر و پدیده‌های گوناگون، که معمولاً شامل پدیده‌های کلی و با عظمت هستند، چیرگی ممدوح بر آنان را به نمایش می‌گذارد؛ برای نمونه:

زمانه ساخت ز هفت اختر و چهار ارکان برای زینت بزم دو لشکر آتش و آب

(سنایی، ۱۳۸۸: ۶۵)

کاربرد صفات شمارشی در بیت مذکور، علاوه بر ایجاد تناسب موسیقایی، بیان‌کننده خدمتگزاری تمام عناصر به ممدوح و شمول غلبه ممدوح بر آنهاست.

به صد قران بنزاید یکی نتیجه چو تو ز امتزاج چهار امهات و هفت آبا
(انوری، ۱۳۳۷: ۱۶)

در بیت مذکور نیز شاعر با شمارش عناصر مؤثر در آفرینش از منظر قدما، ترکیب این عناصر را به خلق موجودی بی‌همتا یعنی ممدوح، منحصر می‌کند.

دومین نوع کاربرد صفات شمارشی در مدح اصلی‌ترین و بیشترین نمونه آن، مربوط به کاربرد اعداد کثیر در متن است. کاربرد اعداد در این موارد، کاربرد حقیقی با دلالت بر تعداد معین نیست؛ بلکه شاعران مداح با استفاده از اعدادی همچون «صد»، «هزار» و «صدهزار» در بیان مسائل، اغراق و بزرگ‌نمایی می‌کنند.

جمع شد نزد او هزار هنر که به شادی هزارسال زیاد
(فرخی، ۱۳۳۵: ۴۳)

وجود «هزار هنر» در ممدوح و زیستن برای «هزار سال»، حقیقت بیرونی ندارد و فقط از مقوله اغراق‌های شاعرانه است که برای برجستگی و بزرگ‌نمایی ممدوح به کار می‌رود. کاربرد صفات شمارشی در این حالت، به‌نوعی در حیطه کاربرد صفات مبهم عمل می‌کند؛ بدین‌صورت که بر غلبه و فراوانی امور مربوط به ممدوح دلالت دارد؛ همان‌گونه که صفات مبهم نیز بر شمول و احاطه ممدوح بر تمام امور دلالت می‌کردند. این‌گونه کاربرد صفات در گفتمان مدح، مطابق ساز کار این متون در حمایت و بزرگ‌نمایی ممدوح و در نتیجه، گفتمان قدرت قرار دارد.

۳-۹ معناسازی بلاغی

بخشی از کاربرد صفات در مدح به کاربردهای بلاغی آن در متن و معنابردی از این مسیر اختصاص دارد؛ بدین‌صورت که شاعران مدیحه‌سرا از صفات به‌عنوان ابزاری برای ایجاد صور خیالی در متن بهره برده و علاوه بر آن، بر محتوای متن نیز تأکید کرده‌اند. این موارد را در دو نوع هنجارگریزی و قاعده‌افزایی می‌توان بررسی کرد.

۳-۹-۱ هنجارگریزی: صفات در این معنا، شامل مجموعه‌ی صوری است که به ایجاد شبکه‌های موسیقایی لفظی منتهی می‌شود و شامل موضوعاتی همچون قافیه‌سازی، جناس، تکرار، واج‌آرایی، تناسب و تنسیق و باهم‌آیی صفات است. در این موارد، صفات علاوه بر حوزه دلالت معنایی، جایگاه موسیقایی نیز یافته و به غنای موسیقایی شعر افزوده‌اند.

۳-۹-۱-۱ قافیه‌سازی: قرارگرفتن صفات در جایگاه قافیه، از جمله کاربردهای آن در ایجاد موسیقی در متن است. نقش اساسی قافیه در ایجاد وحدت و انسجام در متن و تأثیر آن در القای موسیقی، امری قطعی است. کاربرد صفات مربوط به گفتمان مدح در جایگاه قافیه به برجسته‌سازی آن صفت و تأکید بر آن می‌افزاید. این نوع کاربرد صفت، گاه به‌گونه‌ای است که شاعر در ابیات پیاپی، از صفت در نقش قافیه بهره می‌برد و موجب برجستگی جایگاه صفت در متن می‌شود. برای نمونه، قصیده خاقانی با مطلع

دوش چون خورشید را مصروع خاور ساختند ماه نو را چون حمایل چفته‌پیکر ساختند
(خاقانی، ۱۳۸۲: ۱۱۳)

که شاعر در ابیات پیاپی، از صفت در جایگاه قافیه بهره برده و به‌ویژه در ایجاد همانندسازی میان ممدوح و کارگزاران قدرتمند تأکید کرده که این امر به برجسته‌سازی جایگاه ممدوح کمک کرده است:

هست اتابک چون فریدون نیست باک ار کافران خویشان ضحاک‌شور و ازدهاسر ساختند
آب گرز گاوسارش باد کو را عرشیان آتش ضحاک سوز و ازدهاخور ساختند

هست اتابک مصطفی تأیید و اسکندر خصال کاین دو را هم در یتیمی ملک پرور ساختند
(همان)

در بیت‌های مذکور، علاوه بر نقش مؤثر صفات در معرفی کارگزاران، قرار گرفتن آن در جایگاه قافیه نیز بر تشخیص‌سازی آن افزوده و با بهره‌گیری از حوزه صفات مشترک درباره ممدوح و شخصیت‌های برجسته‌ای همچون پیامبر، فریدون و اسکندر و ایجاد مشابهت میان ممدوح با آنان، بر عظمت ممدوح تأکید کرده است.

در ابیات زیر نیز شاعر از صفات در جایگاه قافیه علاوه بر بهره‌بردن موسیقایی، استفاده گفتمانی نیز کرده است:

دولت آنها فرتوت شد و کار کشف هر که فرتوت شود هرگز برنا نشود

ملکان رسوا گردند کجا او برست ملک او باید کو هرگز رسوا نشود

(منوچهری، ۱۳۳۸: ۱۲)

ایجاد تضاد میان دو صفت «فرتوت» و «برنا» در بیت اول برای اثبات اولی و نفی دومی در توصیف دشمنان ممدوح با قرار گرفتن صفت «برنا» در نقش قافیه و همراهی آن با قید نفی «هرگز» و فعل منفی «نشود» در جایگاه ردیف، مجموعه‌ای را شکل داده‌اند که بر نفی صفت «برنا» از دشمن تأکید دارد. در بیت دوم نیز تقابل میان ممدوح و مخالفان او با قرار گرفتن صفت «رسوا» در جایگاه قافیه و تکرار آن در مصرع نخست، تقابل دو نیروی مخالف در گفتمان مدح را به خوبی برجسته کرده است.

۳-۹-۲-۱ تکرار صفت: تکرار هر کلمه در متن علاوه بر بار موسیقایی برجسته آن، به القای بیشتر مفهوم آن و تثبیت آن در ذهن خواننده می‌انجامد. تکرار کامل کلمه موسیقایی‌ترین نوع تکرار است که تأثیر آن در ذهن شنونده بیشتر است. تکرار صفت در قصاید مدحی علاوه بر نقش موسیقایی با تأکید بر دلالت معنایی آن، موجب برجستگی صفت مدنظر و تأکید بر آن درباره ممدوح می‌شود.

دست او خالی نخواهد ماند سالی هفتصد پای او خالی نخواهد ماند ماهی صد هزار

این ز عالی‌گاه و عالی‌مسند و عالی‌رکاب وان ز مشکین‌جعد و مشکین‌باده و مشکین‌عذار

(منوچهری، ۱۳۳۸: ۲۹)

ستوده به نام و ستوده به خوی ستوده به جان و ستوده به خان

(فرخی، ۱۳۳۵: ۲۴۸)

۳-۹-۲-۲ جناس: آرایه جناس، ارزش هنری بسیاری در ایجاد موسیقی لفظی شعر دارد و بر غنای آن می‌افزاید؛ برای نمونه، در این بیت مجاورت کلمات مجنس، که صفت و موصوف نیز هستند، موجب برجستگی لفظی آنها شده است.

به خرمی و خوشی بگذران جهان جهان که هرچه جز خوشی و خرمی همه سوداست

(انوری، ۱۳۳۷: ۴۵)

سنایی در بیت ذیل با ایجاد جناس تام بین نام ممدوح و صفت، ترکیب زبانی زیبایی ایجاد کرده که علاوه بر زیبایی، مدح را نیز دربرمی‌گیرد:

آنچنان چون شاه خوبان آن مه است شاه دولتشاه دولتشاه باد

(سنایی، ۱۳۸۸: ۱۰۷)

۳-۹-۲-۳ واج آرایه: این آرایه علاوه بر زیبایی حاصل از تکرار، تأثیر معنایی نیز دارد. تکرار واج «گ» در بیت زیر باتوجه به طنین این واج، القاکننده خشونت است:

گورسم و گاوپشت و گرگ‌ساق و گرگ‌روی ببرگوش و رنگ‌چشم و شیردست و پیل‌پای

(منوچهری، ۱۳۳۸: ۱۲۳)

و یا تکرار واج «الف» در صفات ممدوح، نوعی وقار وطمأنینه را القا می‌کند:

بلندنام‌همام از بلندنام‌گهر
بزرگ‌وارامیر از بزرگوارتبار
(فرخی، ۱۳۳۵: ۱۱۰)

۳-۹-۲-۴ تناسب: آرایه تناسب با برگزیدن کلمات مرتبط به یک حوزه معنایی و همنشینی آنها در کنار یکدیگر، موسیقی معنوی در بیت ایجاد می‌کند و موجب التذاذ خواننده می‌شود. در قصاید مدحی، گاه این امر با استفاده از ایجاد تناسب میان صفاتی برقرار می‌شود که در توصیف ممدوح به کار می‌روند و وجود توازن معنایی میان آنها علاوه بر جنبه موسیقایی، بر مدح ممدوح نیز دلالت دارد.

ای گه توقیع آصف‌خامه و جمشیدقدر
وی گه نیت ارسطو علم و اسکندرینا
(خاقانی، ۱۳۸۲: ۲۳)

مجموع چهار صفت مرکب مذکور در ستایش ممدوح با تکیه بر تناسب نام شخصیت‌های بزرگ تاریخی و اسطوره‌ای، به غنای موسیقی بیت و ستایش بزرگی و عظمت ممدوح یاری رسانده است. گاه رعایت این تناسب‌ها با تأکید بر جزئی از یک صفت در ستایش ممدوح و ایجاد تناسب میان آن جزء با کلمات دیگر در بیت ایجاد می‌شود؛ مانند بیت زیر:

ای دست گهرگستر دستور شهنشاه
دستی نه محیطی که نوالش گهر آمد
(انوری، ۱۳۳۷: ۱۴۰)

شاعر با استفاده از کلمه «گهر» در صفت «گهرگستر» در مدح شاه، بین این کلمه و کلمات دیگر متن، تناسب ایجاد کرده است؛ کلماتی که حوزه مفهومی آنها به ستایش ممدوح اختصاص دارد.

۳-۹-۲-۵ تنسيق و باهم‌آیی صفات: قرارگرفتن صفات در کنار یکدیگر، آرایه‌ای ادبی است که به سبب گوش‌نوازی، تأثیر موسیقایی دارد. کنار هم قرارگرفتن مجموعه‌ای از صفات مربوط به ممدوح یا موضوعات مربوط به او، از مواردی است که شاعران مدیحه‌سرا به سبب نقش موسیقایی و معنوی به آن توجه کرده‌اند.

مرکبی طیاره‌ای که پاره‌ای
تیزگوشی پهن‌پشتی ابلقی
سخ‌نوردی که کنی وادی جهی
گردس می خرد می سویی فربهی
(منوچهری، ۱۳۳۸: ۱۱۲)

ابیات مذکور در وصف اسب ممدوح با استفاده از کنار هم قراردادن مجموعه صفات مربوط به آن بدون استفاده از فعل و با تکیه مطلق بر صفت، به خوبی توصیف اسب را برجسته کرده است. در بیت زیر نیز آغازکردن بیت با کنار هم‌آیی صفات مربوط به ممدوح و عطف آنها به یکدیگر، موجب تأکید بیشتر بر صفات و تثبیت آنها در ذهن شده است:

ناصر دین و نصیر دول و صاحب عصر
سبب تربیت دین شود و ترتیب دول
(انوری، ۱۳۳۷: ۲۹۵)

۳-۹-۲-۶ قاعده‌افزایی: علاوه بر نقش صفت در شکل‌دهی شبکه‌های موسیقایی در متن مدحی که به تأکید و برجسته‌سازی صفات برگزیده ممدوح منجر می‌شود، ایجاد شبکه‌های معنایی و مفهوم‌سازی‌های معنوی، بخشی دیگر از کاربرد صفت در مدح است که شاعران با استفاده از دو آرایه تشبیه و استعاره آنها را بر ساخته و به کار بسته‌اند. این دو آرایه، از نظر ماهیت، مشابه یکدیگرند؛ یعنی هر دو بین پدیده‌ها، رابطه‌ای مشترک را کشف و برقرار می‌کنند؛ با این تفاوت که «ادعای شباهت در تشبیه صراحت دارد و در استعاره صریح نیست» (شمیسا، ۱۳۸۶: ۶۵).

۳-۹-۲-۱ تشبیه: تشبیه در مدح یا به صورت برقراری شباهت بین ممدوح و شخص دیگر و یا اعضای بدن و ویژگی‌ها

شخصیتی او با پدیده‌های مختلف و به صورت استفاده از صفات انجام می‌شود و بخشی از الگوی ستایش ممدوح است. کاربرد صفت در جایگاه مشبّه‌به و وجه شبه، الگوی مورد استفاده در ساختار تشبیه در قصاید مدحی است که شاعر با گزینش صفت مناسب با زمینه‌های اصلی مدح در جایگاه‌های مذکور، گفتمان مدح را برجسته می‌کند؛ برای نمونه در بیت زیر:

خوی او خوب و روی چون خو خوب دل او راد و دستت چون دل راد
(فرخی، ۱۳۳۵: ۴۲)

«خوبی» و «رادی» وجه شبه و در توصیف خصایص اخلاقی ممدوح به کار رفته است و با دلالت مثبت معنایی این دو صفت، بر وجود آنها در ممدوح صحنه گذاشته است. برجستگی این صفات در بیت مذکور به دلیل لالت مشبه و مشبّه‌به بر شخص ممدوح، به نوعی تمامیت‌خواهی و تأکید بیشتر بر این صفات در وی منجر شده است.

در پرده نهان چو راز غیب است غیب از دل خود نهان ندیده است
(خاقانی، ۱۳۸۲: ۲۰)

ایجاد شباهت میان ممدوح مؤنث و «راز غیب»، در پوشیدگی و پنهانی، تشبیهی است که بر مستورگی و پاکدامنی ممدوح تأکید دارد و صفت «نهان» در جایگاه وجه شبه در این تشبیه پیونددهنده و تثبیت‌کننده این معنی است. علاوه بر جایگاه صفت در تشبیه در نقش وجه شبه، گاه نیز از صفت در نقش مشبّه‌به در رابطه تشبیه استفاده می‌شود و صفت در جایگاه یکی از دو طرف اصلی تشبیه حضور می‌یابد که مبین وجود ویژگی‌ای در ممدوح است. در بیت زیر، صفت «کشف‌وار» در نقش مشبّه‌به در توصیف دشمن به کار رفته است:

کشف‌وار در سینه پنهان شود سر دشمن از زخم کویال شاه
(کمال، ۱۳۴۸: ۷۴)

یا در بیت زیر، اجل در برابر قدرت جنگاوری ممدوح همچون باد گریزان می‌شود:

اجل از بیم تیغ خونخوارش الحذار الحذار خواهد کرد
با تو چون خاک بادوار به سر خویشتن بادوار خواهد کرد
(سنایی، ۱۳۸۸: ۱۳۴)

۳-۹-۲-۲ استعاره: استعاره با توجه به معنای لغوی آن، عاریت‌گرفتن ویژگی‌ای از یک سوی رابطه و تسری آن به سوی دیگر است. بخشی از ایجاد این نوع ارتباط و تناسب در قصاید مدحی با استفاده از صفات انجام می‌شود. کاربرد استعاره در مدح به صورت استعاره مکنیه و به طور مشخص، تشخیص است. در این حالت، نسبت‌دادن صفات انسانی به موضوعات مربوط به ممدوح و ایجاد شبکه‌های معنایی از این طریق، مدنظر شاعران بوده است. در این نوع ارتباط گاه ادوات نظامی، که ابزار قدرت ممدوح به شمار می‌آیند، با پذیرفتن صفات انسانی به معناسازی مطلوب شاعر کمک کرده است: مانند بیت زیر:

تاکنون از فزع ناوک خونخواره تو نشدی هیچ گرازی ز نشیبی به فراز
(فرخی، ۱۳۳۵: ۲۰۰)

نسبت‌دادن خونخوارگی به ناوک ممدوح علاوه بر القای مفهوم قدرت در صفت خونخواره، ویژگی شجاعت و جنگاوری ممدوح را با بیانی مؤثر و ادبی برجسته می‌کند.

تیغ او آبستن است از فتح و اینک بنگرش نقطه‌های چهره بر آبستنی دارد گوا
(خاقانی، ۱۳۸۲: ۲۰)

بارداربودن تیغ ممدوح از فتح، تصویری هنری و اغراق‌آمیز از پیروزی ممدوح و بیان‌کننده صفت جنگاوری است. گاه این ارتباطات با نسبت‌دادن صفات به اعضای بدن ممدوح ایجاد می‌شود و ویژگی‌های مدنظر ممدوح با برقراری رابطه نزدیک‌تری با ممدوح به او نسبت داده می‌شود:

ابر با دست جوادش داند که بر او نام سخا بهتان است

(انوری، ۱۳۳۷: ۸۰)

علاوه بر نسبت دادن بخشندگی به دست ممدوح، به صورت تشبیه مضمرا، آن را از ابر نیز برتر دانسته است. نسبت دادن صفات انسانی به مفاهیم انتزاعی و استفاده از این رابطه برای بازنمایی برتری و جایگاه ممدوح، بخشی دیگر از تناسب‌های استعاری در مدح است:

عقل و جان در خدمت آن بارگه رفتند لیک عقل کارافزای رفت و جان جان‌افشان بماند

(سنایی، ۱۳۸۸: ۱۴۵)

در مجموع، ۲۹۸۹ بیت بررسی شده از این شاعران، بسامد کاربرد هریک از انواع صفات به صورت جدول زیر است:

جدول ۱. بسامد کاربرد انواع صفت در قصاید مدحی

بسامد	نوع صفت		
۹۰.۲۰	صفت فاعلی و مفعولی		
۲۸.۱۱	شمولیت و کلی‌گرایی		
۴۵.۳	صفت شمارشی		
۶۹.۱	صفات عینی	شفافیت و تیرگی	
۳۱.۹۸	صفات ذهنی		
۳۲.۶۱	قدرت	صفات ایدئولوژیک	
۳۴.۱۵	دین‌مداری		
۳۴.۲۳	شجاعت		
۵۸.۴۹	قافیه‌سازی	هنجارگریزی	معناسازی بلاغی
۲۷.۲	تناسب		
۵۴.۴	تنسیق و باهم‌آیی		
۷۲.۲	تکرار		
۳۶.۱	جناس		
۷۲.۲	واج‌آرایی	قاعده‌افزایی	
۰۹.۱۹	تشبیه		
۷۲.۱۷	استعاره		

۴- نتیجه

شعر مدحی - بارزترین نمونه شعر حکومتی در ادبیات کلاسیک - از این نظر که بازتاب‌دهنده و تثبیت‌کننده حاکمیت است، شعری ایدئولوژیک است. شاعر مدیحه‌سرا با کاربست گزاره‌های زبانی و در این پژوهش به‌طور مشخص، صفت گفتمان قدرت را برجسته می‌کند. برجسته‌سازی ممدوح با صفات دارای بار معنایی کاملاً مثبت، مهم‌ترین عملکرد صفات در مدح است؛ صفاتی که در بطن خود ممدوح را با گستره حاکمیت دینی و دنیوی بازتاب می‌دهد و مجموعه‌ای از صفات همچون شجاعت، بخشش و حلم را در دایره شخصیت او بازنمایی می‌کند. تمامیت خواهی حاکمیت با بزرگ‌نمایی ممدوح و صدور احکام کلی درباره او با استفاده از صفات مبهم کلی‌گرا و صفات شمارشی کثیر در شعر مدحی تجسم می‌یابد. تأکید بر

کنشگری ممدوح به عنوان اصلی ترین کارگزار مدح، با استفاده از صفات فاعلی، تأکید بر صفات اخلاقی و باطنی به جای صفات ظاهری، بخشی دیگر از عملکرد شاعران در حوزه صفت سازی است. جایگاه صفت در شبکه های تصویرسازی ادبی، صفات را به ابزار هنرنمایی لفظی و معنوی شاعران مدیحه سرا تبدیل کرده است؛ ابزاری که علاوه بر آفرینش تصویرهای موسیقایی و معناسازی های بیانی، بر مفهوم سازی ایدئولوژیک متن سایه افکنده است. قطبی سازی میان ممدوح و مخالفان وی با نسبت دادن صفات مثبت به ممدوح و صفات منفی به مخالفان، به تثبیت نیروی خودی و پس راندن نیروی غیر خودی می انجامد که از کارکردهای ایدئولوژیک نهاد قدرت است.

منابع

۱. آقاگل زاده، فردوس (۱۳۸۶). «تحلیل گفتمان انتقادی و ادبیات»، مجله ادب پژوهی، شماره ۱. صص ۱۷-۲۷.
۲. احمدوند، شجاع (۱۳۹۶). *قدرت و دانش در ایران دوره اسلامی*، تهران: نی.
۳. انوری، اوحدالدین محمد بن محمد (۱۳۳۷). *دیوان اشعار انوری*، تصحیح محمدتقی مدرس رضوی، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
۴. انوری، حسن، احمدی گیوی، حسن (۱۳۸۷). *دستور زبان فارسی ۲*، تهران: انتشارات فاطمی.
۵. باطنی، محمدرضا (۱۳۷۵). *توصیف ساختمان دستوری زبان فارسی*، تهران: امیرکبیر.
۶. تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۳). *گفتمان، یادگفتمان و سیاست*، تهران: مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.
۷. تمیم داری، احمد (۱۳۷۹). *کتاب ایران: تاریخ ادب پارسی، مکتبها، دوره ها، سبک ها و انواع ادبی*، تهران: الهدی.
۸. جوانمرد، مولود (۱۳۹۲). *تحلیل ساختار و محتوای مدح و ستایش در قرن ششم*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان.
۹. حق شناس، علی محمد (۱۳۸۳). *زبان و ادبیات فارسی در گذرگاه سنت و مدرنیته*، تهران: آگه.
۱۰. خاقانی، بدیل بن علی (۱۳۸۲). *دیوان خاقانی*، تصحیح ضیاءالدین سجادی، تهران: زوار.
۱۱. خیامپور، عبدالرسول (۱۳۷۲). *دستور زبان فارسی*، تهران: کتابفروشی تهران.
۱۲. دبیرمقدم، محمد (۱۳۸۳). *زبان شناسی نظری، پیدایش و تکوین دستور زایشی*، تهران: سمت.
۱۳. رضایی، والی و دیانتی، معصومه (۱۳۹۴). «نگاهی رده شناختی به مقوله صفت در زبان فارسی»، *فصلنامه زبان و ادب فارسی، دانشگاه آزاد سنندج*، سال هفتم، شماره ۲۳، صص ۱۱۳-۱۳۴.
۱۴. زرین کوب، عبدالحسین (۱۳۵۱). *درآمدی بر نقد ادبی*، ج ۱، تهران: امیرکبیر.
۱۵. سنایی، ابوالمجد مجدود بن آدم (۱۳۸۸). *دیوان سنایی غزنوی*، تصحیح محمدتقی مدرس رضوی، تهران: انتشارات سنایی. چاپ هفتم.
۱۶. شفاهی، احمد (۱۳۶۳). *مبانی علمی دستور زبان فارسی*، تهران، مؤسسه انتشارات نوین.
۱۷. شقاقی، فریبا (۱۳۹۱). *بررسی سیر تطور مدح در قصاید فارسی تا پایان قرن هشتم*، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
۱۸. شعبانی، الهه (۱۳۹۰). *مدح و ستایش در شعر فارسی از آغاز تا پایان قرن پنجم هجری (سبک خراسانی)*. رساله کارشناسی ارشد. دانشگاه اصفهان.
۱۹. شمیسا، سیروس (۱۳۸۱). *انواع ادبی*، تهران: فردوس.
۲۰. _____ (۱۳۸۶). *بیان*، تهران: میترا.

۲۱. طبیب‌زاده، امید (۱۳۸۵). ساخت‌های اسنادی و سببی در زبان فارسی، نامه فرهنگستان، شماره ۳۲. صص ۶۱-۶۸.
۲۲. _____ (۱۳۸۸) «ظرفیت فعل»، نامه فرهنگستان، سال پنجم، صص ۳-۲۶.
۲۳. فرخی سیستانی، علی بن جولوغ (۱۳۳۵). دیوان حکیم فرخی سیستانی، تهران: اقبال.
۲۴. فرشیدورد، خسرو (۱۳۸۲). دستور مفصل امروز. تهران: سخن.
۲۵. فرکلاف، نورمن (۱۳۸۹). تحلیل انتقادی گفتمان، گروه مترجمان، تهران: دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها.
۲۶. فتوحی، محمود (۱۳۹۰). سبک‌شناسی، نظریه‌ها، رویکردها و روش‌ها، تهران: سخن.
۲۷. قریب، عبدالعظیم و همکاران (۱۳۷۰). دستور زبان فارسی (پنج استاد). به کوشش امیر اشرف الکتابی، تهران: سازمان انتشارات اشرفی.
۲۸. کمال‌الدین اسماعیل اصفهانی (۱۳۴۸). دیوان، به اهتمام حسین بحرالعلمی، تهران: انتشارات کتابفروشی دهخدا.
۲۹. ماهوتیان، شهرزاد (۱۳۸۷). دستور زبان فارسی از دیدگاه رده‌شناسی، تهران: مرکز.
۳۰. مسیبی، راشین (۱۳۹۰). بررسی موضوع قدرت در ملاح عصر غزنوی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه یزد.
۳۱. مغاری اصفهانی، ارمغان (۱۳۸۹). تحلیل دگرسی عناصر مدح در شعر سعدی و حافظ، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهرکرد.
۳۲. منوچهری، احمد بن قوص (۱۳۳۸). دیوان منوچهری دامغانی، تصحیح محمد دبیر سیاقی، تهران: زوار.
۳۳. مؤتمن، زین‌العابدین (۱۳۷۱). تاریخ تطور شعر فارسی، تهران: سخن.
۳۴. ون‌دایک، تئون آدریانوس (۱۳۸۹). مطالعاتی در تحلیل گفتمان، تهران، ترجمه مهراں مهاجر و محمد نبوی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۳۵. _____ (۱۳۹۴). تحلیل متن و گفتمان. ترجمه پیمان کی‌فرخی، آبادان: پرسش.
36. Fairclough, Norman (1992). *Discourse and Social Change*, Cambridge: Polity Press .
37. Halliday, M (1985). *An Introductory to Functional Grammar*. London: Edward Arnold .
38. Van Dijk, Teun, Adrianus(1998). *Opinions & Ideologies in the Press in Approaches to Media Discourse*, Edited by Allen Belland & Peter Garret .